

אור יקר

על ספר הזוהר פרשת

ויקהל

ובו נכלל אור יקרות בענין דרכי ההשתדלות

בעת צרת דבר

רחמנא לצלן

מאת

איש אלקים קדוש

המאיר לעולם כולו בחכמתו וחסידותו

כמוהר"ר

משה קורדואירו

זצ"ל

הנוסח על פי דברי בעל השל"ה הק' בראש 'תומר דבורה'

זוהר ויקהל דף קצו.

קמו [רבי אלעזר רבי יוסי] ואתו לקמיה דרבי שמעון, כיון דחמא לון אמר ר' שמעון: אלעזר ברי, אנת וחברייא, אסתימו גרמייכו אלין תלת יומין דלא תפקון לבר, בגין דמלאך המות אשתכח במתא, ואית ליה רשו לחבלא, בגין דכיון דאתייהיב ליה רשו לחבלא, יכיל לחבלא. ותו, דבר נש דאתחזי קמיה, סליק ואסטי עליה, ואדכר חובוי ובעי דינא מקמי קודשא בריך הוא, ולא אתעדי מתמן עד דאתדן ההוא בר נש, ואתייהיב ליה רשו, וקטיל ליה.

אסתימו גרמייכו. יש לדקדק, ראשונה מה יועיל ההסתר בפני המלאך, ולזה אנו יכולים לומר שאינם יודעים המלאכים אלא מה שנתן להם רשות לדעת, וכדפירשו בפרשת "וירא אליו" (זוהר דף קא, ב) בפסוק **אַיִה שָׁרָה אֲשֶׁתָּךְ**. ולזה אין להם כח לראות אלא מה שלפניהם, זולתי אם ישאלו בשם "את פלוני העלה לי" כי אז הוא יש לו כח לבקשו, אפילו מחדרי חדרים יביאנו. אמנם אם אינו נקרא בשם, לא יפגע ולא יראנו, שאינו נכנס אלא למקום שצריך לו. ומטעם זה נאמר (משלי כב, ג) **עָרוֹם רָאָה וְרָעָה ויסתר**. ונקטינן השתא, שאין ההסתר מועיל אלא למי שלא נקרא בשם, ויהיה הטעם כי המלאך כשהוא מתגלם בגשם למטה לפעול בגשמי, יסתר לפניו גשם מפני גשם, כדרך שמעלים לגשמיים, זולתי שיהיה צריך לו 'גילוי עינים' אז ישפיעוהו כח לאותו פרטי הצריך לו, וידע להכיר בתי בני אדם וחדריהם וסתריהם. אמנם על הסתם יסתיר גשם על גשם בפניו.

מלאך המות אשתכח במתא. תימא, וכי כל פעם שימות איזה בן אדם מלאך המות נמצא שם, אם כן היה ראוי להזהר שלא ימצאו שם בני אדם על מיתתו, ואדרבה שמעינן איפכא. ויש לומר, שאין ענין זה אלא דווקא כשנתן רשות למלאך ליכנס לעיר להמית בני אדם או להכותם פתאום, שתחלת כניסתם למות הוא על דרך קרוב אל הגשמי, ואז כח מלאך המות מתגשם הרבה, ודומה כמעט לבן אדם בשינוי מעט. ויש למי שנדמה לו פתאום וניצול ממנו, ויש מסתכן בו. אמנם חלק מלאך המות הגומר הפעולה - שהוא אחר שיחלה האדם ויעמוד עד חלישות אבריו וסילוק נפשו מגופו - הוא מלאך המות **הרוחני**, שזה אינו מתעסק לשלוט בבני אדם הנראין לו. ושם אינם נראים לו כלל, ואם נראים לו אין לו כח אז בדקותו, ולא מבא להגלם ולהגשם - עד שתהיה פגיעתו בבני אדם פגיעת גשם בגשם - כדי שיצטרך האדם לזוהר ממנו. ולזה אינו נקרא **מלאך המות אשתכח במתא** אלא דווקא כשיגלם ויתלבש בגשם כבן אדם, שאז נעשה **איש רעים** (להתרעע (משלי יח, כד) עם בני אדם, ופגיעתו רעה כפגיעת אחד הלסטים וכיוצא.

כיון דאתייהיב וכו'. הענין, כי חלקי בני אדם **ארבעה** בדבר הזה. **האחד** החלק הגזורים אל המות, ואינם ניצולים בשום ערמה זולתי תשובה ותפלה, אבל דרך גשמי אינו מועיל, שאפילו מחדרי חדרים יוציאוהו ויבקר (איוב כא, לב). **השני** החלק הרשעים שאין להם זכות להמלט, אמנם לא גזר עליהם בית דין העליון מיתתם לאיזו סבה רחוקה או קרובה. שאלו מתים בפגיעה מיד אם פוגע בהם מלאך המות. והוא מובטח מהתענש על זה - מפני ריבוי עוניו, ויאמר לו: הואיל ואתא לידן, כשהוא נפגע לפניו מכה בלי רשות, ואילו נסתר לא היה מת. והיינו **נִשְׁ נִסְפָּה בְּלֹא מִשְׁפָּט** (משלי יג, כג), שהיה משפט - במעמד דין צדק המלכות - ברחמיו שפט העני הזה לחיים; ונסתלק משפט, וצדק אתלבש בדינוי ושלח משלוחי המות, ופגעו באיש הזה הרשע ומיד חטפוהו אגב אורחיהו, כיון דאדחי אדחי. ועל זה אמר (מכילתא פ' בא) אינו מבחין בין צדיק לרשע, והיינו צדיק בדין רשע בדין, אבל תרואיהו רשיעי נינהו. ועל זה אמר **כיון דאתייהיב ליה רשו לחבלא** - להגלם לחבול במדינה, בדרך חבלה זו יכיל לחבלא במי שפוגע בו ברשעתו כדפירשנו. **השלישי** חלק אנשים צדיקים שאינו פוגע בהם תחלה, אמנם כשנראו לפניו ועמד מגן מעשיהם קצת ולא שלט בו להמיתו, אז על אלו עולה ומשטין ואומר: פלוני, כך

וכך מעשיו למה לא יומת, שהוא גרם הרעה הזאת גם כן. וכיוצא בדברים אלו. ועל אלו אמר ותו, דבר נש [ה]אתחזי קמיה, סליק ואסטי עליה וכו'. ועוד רצה חולקה, כי אלו היה מסטין עליו בשעת שלום - שהמשפט תפארת נקשר בצדק לדון את העולם - היו זכיותיו עומדין לו ואינו נפגע כלל, ואומרים לו: אל תגע בו! כי ידעתיו וכו'. אמנם נספה בלא משפט, שנסתלק המשפט תפארת מצדק, וצדק התלהב בדיניה, ופשט שלוחי המות בעולם, ואז אינו מבחין בין צדיק זה לרשע ממש. החלק הרביעי הוא הנקרא צדיק עומד בפרץ, כאהרן שהלך ותפס במלאך המות כדפירשו בפסוק ויעמוד בין המתים ובין החיים, וכדוד שראה את המלאך ששלח את ידו (דה"א כא) עמד בתפלה לפניו ולא נחבא, וכיוצא ר' שמעון שלא היה ירא ממנו, מפני שאין לו יכולת להשטין על אלו וכיוצא בהם. ור' שמעון לא החזיק החברים על מדה זו, ולכך צום שיסתירו עצמם. ואם נראה מסוגיית דשמעתי דר' שמעון נסתר עמהם, היינו לעסוק עם תלמידיו בתורה.

אמר ר' שמעון: האלהים! רובא דעלמא לא מיתו עד לא מטא זמנייהו, בר דלא ידעי לאסתמרא גרמייהו! דהא בשעתא דמיתא אפקי ליה מביתיה לבי קברי, מלאך המות אשתכח ביני נשי. אמאי ביני נשי, דהכי הוא אורחוי מיומא דפתי לחוה ובגינה גרים מותא לכל עלמא. ועל דא כד קטיל בר נש וגוברי אשתכחו עם מיתא, עאל ביני נשי באורחא, ואית ליה רשו למקטל בני נשא באורחא, משעתא דמפקי ליה מביתיה לבי קברי עד דאהדרו לביתיהו, ובגיניהו גרים מותא לכמה גוברין בעלמא עד לא מטא זמנייהו. ועל דא כתיב (משלי יג, כג) ויש נספה בלא משפט, בגין דסליק ואסטי ואדכר חובוי דבר נש קמי קודשא בריך הוא, ואתדן על אינון חובין, ואסתלק עד לא מטי זמניה.

ואית ליה רשו למקטל. היינו הרשות הנזכר, כדמפרש ואזיל.

מאי תקנתיה? בשעתא דנטלי מיתא לבי קברי, יהדר בר נש אנפוי וישבוק לנשי בתר כתפוי, ואי אינון מקדמי יהך לאחורא, בגין דלא יתחזי עמהו אנפין באנפין. ולבתר דמהדרי מבי קברי, לא יהדר בהווא אורחא דנשי קיימן, ולא יסתכל בהו כלל, אלא יסטי באורחא אחרא. ובגין דבני נשא לא ידעין ולא מסתכלין דא, רובא דעלמא אהדרו בדינא ואסתלקו עד לא מטא זמנייהו.

מאי תקנתיה וכו'. הענין, שכל עיקר שליטת מלאך המות באדם אינו שולט עליו אלא מפני שמשליטו ממש הוא בידיו. ועתה אגב אורחין נפרש מה ענין הכאתו ומיתת האדם, ומשם נבאר זה. והענין, שמלאך המות מתחלה חש בראשו, היינו כח הקליפה השולטת בו ונכנס בו, ושולט עליו מעט מעט והוא נכנס, כל זמן שהולך ומתחזק חוליו נכנס בהצוני, והמיתה נכנסת בו והיא נשאבת בו מעט מעט, עד שגובר הקליפה בו ומפסיק בינו ובין החיים, והחיים מסתלקין מפני שהמות שהוא החצוני נעשה ממש מחיצה בין החיים והגוף הזה. והיינו מלאך המות והיינו המיתה והיינו חולי.

ובזמנים קדמונים היה כח השטן גובר כל כך, עד שהיה פתאום בולע בני אדם ומפסיקן מן החיים ונותן המות בינן ובין נשמתן, ומפסיק אהבת הגוף והנפש והפרידן, ולזה היו מתים ברגע, עד שהתפלל יעקב עץ החיים שיהיה לאדם חולי (ברר סה, ט), דהיינו שיהיה המות נכנס בו והקליפה גוברת עליו מעט מעט, עד שלא יפסק חוט החיים ברגע, ולא יחשיך אור החיים

אל הגוף פתאום אלא מעט מעט. ועדיין בעת זעף היה שולט פתאום, אפילו בימי רבי שמעון, כאומרו שפתאום מתו כמה בני אדם. ובזמנינו אלו, הוא שולט באדם מעט מעט, יש ששה שעות, ויש שנים עשר, ויש שמונה עשר, ויש עשרים וארבע. ויש יום או יומים יַעֲמֵד, ויש שלשה ימים, ויש שבעה וכיוצא. וזה בחמלת ה' על הדורות, לא ישליטנו להכרית פתאום אור חיי האדם, אלא נשאב בו מעט מעט, וזה כדי שישוב בתשובה או יתפללו עליו, ובין זה לזה לזמנן רואה ה' ומשגיח ברחמיו ונייחא שכיחא. ויש מתרפאין ואינם נפגעין בלא משפט, ויסוריהם תמורת עונם, וחיים מחוליים.

והנה מבא הטומאה באדם מתחיל מעט [מעט], והתחלתו מפני איזה עון אשר בו, ומה גם בהיותו חוטא באותה שעה. לזה כשהאדם הולך ללות את המת, והוא מסתכל בנשים, הרי הוא פונה אֶל הָאִלּוּלִים. וזה טעם מלאך המות ביניהם, מפני שידע שבאמצעותם ימצא עילה ליכנס אל האדם. ואֵלוֹ הֵיִה אָדָם נֹזֵהר מִלְּהִסְתַּכֵּל בְּנָשִׁים כָּלֵל וְלֹא יִחְטֹא, אֵין מְבֹא לְמִלְאֲךְ הַמּוֹת בּוֹ כָּלֵל וְלֹא יִשְׁלֹט עָלָיו, אֵלֹא אֵינָם כּוֹבְשִׁים יִצְרָם וּמִסְתַּכְלִים בְּנָשִׁים, וְזֶה חֲשֵׁק הָרַע הַזֶּה וּמֵאוּיוֹ, וּמִיָּד יֵשׁ לוֹ שְׁלִיטָה וְכַח שְׁלֹט בּוֹ, וְהוּא נִשְׁאָב בּוֹ מֵעַט מֵעַט, אִם נִתֵּן לוֹ רְשׁוּת. וּלְפָחוֹת יֵשׁ לוֹ שְׁלִיטָה לְהַשְׁטִין, עַד שִׁפְדוּהוּ מִמֶּנּוּ לְמַעַלָּה בּוֹכִיּוֹתַי כְּנוּדֵעַ. וְלִזֶּה אֲסוּוֹתָא מִמֶּשׁ, כַּעֵין אִמְרָם: אַחֲרֵי אֲרִי וְלֹא אַחֲרֵי אֲשֶׁה (ברכות סא, א), וִיְהִי הַנָּשִׁים אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים תְּמִיד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִסְתַּכְּלוּ בְּנָשִׁים וְיִקְפּוּץ מִלֶּאךְ הַמּוֹת מִבִּינֵיהֶם עֲלֵיהֶם בְּאוֹתוֹ כַּח הַיִּצֵּר הָרַע שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בְּנָשִׁים וְהַשְׁלִיטוּהוּ עֲלֵיהֶם.

אמר ר' אלעזר: אי הכי, טב ליה לבר נש דלא יוזיף למיתא. אמר ליה: לא! דהא בר נש דאסתמר כהאי גוונא, אתחזי לאורכא דיומין, וכל שכן לעלמא דאתי.

דהא בר נש דאסתמר כהאי גוונא וכו'. הענין, שאלו לא היה אפשר להשמר ממנו, ודאי שהדין כך, שמתחייב בנפשו כדמסיק לקמיה. אמנם בלויית המת, אינו כענין שנתן רשות למשחית לחבל, אלא יש לו דרך זו קלה לשמור גופו ונפשו, ואז המצוה היא גְּמִילוּת חֲסִדִּים - שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, והיינו אומרו לאורכא דיומין, וכל שכן וכו'.

תא חזי, לאו למגנא אתקיננו קדמאי שופר לאמשכא מיתא מן ביתא לבי קברי. אי תימא דעל מיתא איהו, לא, אלא בגין לאגנא על חייא, דלא ישלוט עלייהו מלאך המות לאסטאה לעילא, ויסתמרון מיניה.

דלא ישלוט עלייהו וכו' ויסתמרון מיניה וכו'. הנה כוון לשתי עניינים שהרפואה הזאת של שופר מועילה, האחד דלא ישלוט עלייהו, והיינו שסגולת השופר שמעורר הרחמים מלמעלה, בסודו המתבאר בפרשת אמור סימן [ט] ובפרשת פנחס סימן [י] ובתיקונים ובכמה דוכתי. ולזה על ידי תקיעת שופר יעוררו הרחמים ויתפשטו בעולם, ויתערבב השטן ויחלש כחו, ולא יסטיין על ישראל ויתרפא. השנית ויסתמרון מיניה, הנה עוד סגולת השופר שמחריד לב האדם עליו, כאומרו (עמוס ג, ו) אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעֵינֵי יָעֶם לֹא יִתְרַדְּדוּ, ומיד יתלבש האדם ביראת ה' [ויקץ]. ויקנץ שתי סבות שהם מבוא למלאך המות עליו, האחד שיחרד מן הדין ולא יסתכל בנשים כלל, עוד ישוב ביראת ה' בתשובה, ואין לשטן פתח להשטין עליו, שהרי כיון שהאדם שב בתשובה נעקר מתחת רשותו כנודע, ועל זה אמר [דלא ישלוט וכו'] ויסתמרון מיניה.

אלא שקשה לזה, בשלמא שופר בעת מצותו יש לו סגולות אלו, אמנם סתם שופר שלא בזמנו היאך ימצא בו סגולה זו?

פתח ואמר (במדבר י, ט) וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר וְגוֹמ'. ודייקנא על הַצָּר דא מלאך המות, הַצָּר אֶתְכֶם תדיר, וקטיל לבני נשא, ואעיק לון, ובעי לקטלא אחרנין. מאי תקנתיה? וְהִרְעַתֶּם. בראש השנה דהוא יומא דדינא לעילא, האי מלאך המות נחית לתתא, בגין לאשגחא בבני נשא ולסלקא לעילא לאסטאה לון. וישראל דידעי דהא מלאך המות נחית לתתא בגין למהוי קטיגוריא עליהו, מקדמי בשופר ליבבא עליה, דלא יכיל לון ולאגנא עליהו. כל שכן בשעתא דעביד דינא וקטיל בני נשא ואשתכח לתתא. וכל שכן בשעתא דאזלי לבי קברי ואהדרו מבי קברי.

לזה פתח ואמר: וְכִי תָבֹאוּ וכו', שבכלל מצותו הוא שופר על המת, וזהו שאמר ודייקנא על הַצָּר וכו'. ועוד דמכל שכן אתיא, ומה ביומא דדינא לעילא, שאין פעולתו בעצם. אלא נחית לתתא וכו', וירידתו אינה לפעול אלא להשגיח. וישראל, צוה קודשא בריך הוא שבשביל סבה זו הקלה, דהיינו שירד למטה להשגיח בבני אדם כדי להשטין, מקדמי בשופר ליבבא עליה כדי שלא יוכל להם, כדפירשנו סודו. כל שכן שראוי לעשות בשעתא דעביד דינא וקטיל בני נשא ואשתכח לתתא, שאין ספק שראוי להריע עליו בשופר שלא ישלוט על ישראל, והיינו בערך [בעת] צרת המגפה כשנתן רשות למשחית שראוי להריעו בתפלה, כמו שפירשו במסכת תענית (פרק ג). כל שכן בשעתא דאזלי, שאז אין כחו כל כך, ובקל יכולים לדחותו, שלא נתן לו רשות והוא הרשה את עצמו כדפירשנו.

דהא בשעתא דנשי נטלי רגליהו עם מיתא, איהו נחית ואשתכח קמייהו, דכתיב (משלי ה, ה) רַגְלֶיךָ יִרְדּוּת מָוֶת, יוֹרְדוֹת לִמָּאן? לההוא אתר דאיקרי מָוֶת. ועל דא חוה גרמת מותא לכל עלמא, רחמנא לשזבן!

דנשי נטלי רגליהו וכו'. הענין, כי כל דברי העולם הזה פרטם וכללם רמז לעולם העליון, וכמו שמעשה הטוב יעורר הטוב, כך מעשה שאינו הגון יעורר שאינו הגון. והנה הזכרים הם מרכבה לתפארת, והנקבות מרכבה למלכות, ואברי האשה הם מרכבה לאשה העליונה, ורמז רגליה הם רומזים לסוד הרגלים העליונים המתפשטים בגלות, נעליהם וסנדליהם, אל רַגְלֶיךָ יִרְדּוּת מָוֶת והיינו שיתפשטו ממנעל וסנדל כחות למטה שהם מתלבשים בחצונים. והנה בהתעורר בנקבות התחתונות אלו הרגלים, הם מעוררים סוד הרגלים העליונים, ומה גם היות התעוררותם בעסקי הַמָּוֶת הַזֶּה שהם גרמו לעולם, שמיד בבואם אל המת ועוקרים רגליהם הרי שתי פעולות לעורר החצוני הזה ולהשליטו, ולזה בשעתא דנטלי רגליהו עם מיתא, שהם שני סבות, האחד רגליהו, השני עם מיתא, איהו נחית ואשתכח קמייהו.

ועל זה כווננו בגמרא (ירושלמי סנהדרין ב, ד) למה נשים מקדימין אל המת? מפני שהם גרמו מיתה לעולם. רצו בזה, שהם קרובות אל המיתה והמיתה היא קרובה אליהם, לכך הם מתכנסות אל מקום המת, שטבע הענין בדומין ולא ירד שם על חנם, מפני קשר אשר לו שם שהיא גרמה מיתה גם עתה אפשר שתגרום מיתה על ידי שיחטא אדם עמה, והכל דרך אחד, שזה היה ממש חטא אדם הראשון. וזהו שאמר ועל דא חוה גרמת מותא לכל עלמא, אשה אחת לכמה בני אדם, כל שכן נשים הרבה לאיש אחד.

תא חזי, כתיב (משלי ל, כ) כִּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנַאֲפֶת, והא אוקימנא, אבל כִּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנַאֲפֶת דא הוא מלאך המות, והכי הוא והכי איקרי. אַכְלָה וּמַחְתָּה פִּיהָ, אוקידת עלמא בשלהובוי, וקטלת בני נשא עד לא מטא זמנייהו, וְאָמְרָה: לֹא פָעַלְתִּי אֲנִי, דהא דינא בעא עלייהו ואשתכחו בחובין, ובדינא קשוט מיתו.

כִּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנַאֲפֶת, סוד גדול יש בו, שנרמז בדבריננו למעלה, ועליו קאמר והא אוקימנא. אבל מה שראוי להזכירו בלי פחד דא הוא מלאך המות, שבאמת הוא אִשָּׁה מְנַאֲפֶת, לילית הרשעה. הגה באמת נואף עם בני אדם ומחטיאם, והיא הזונה שפירשו בפרשת תרומה סימן [י"ה]. והכי הוא נואף, והכי איקרי אשה זונה, ואותו הפירוש האחר לא איקרי הכי ולא איהו הכי, אלא על דרך המשל.

אַכְלָה אוקידת. הענין, שעם היות שאינה הורגת אלא בדין גבוה, יש חלוק בין דין לדין. הקדוש ברוך הוא דן את האדם לזכות אפילו יש עליו מלאך מליץ אחד מני אֶלֶף (איוב לג, כג-כד), וכדפירשו בגמרא (שבת לב, א) שאפילו ימצא חלק אחד מכמה חלקים לזכות ראוי שלא ימות, מפני שיצטער פלוני הצדיק ואינו בן עונש או בן יסורים, ויאמר פְּדֶעְהוּ. וכן אם ראוי שיחיה, מפני שעל ידו ימשך זכות לפלוני הצדיק, יצילהו. וכן אם ראוי להוליד בן צדיק או בת צדקת נשוי לצדיק. וכל זה הם סוד משפט, שמשפט רחמים גורם כל זה. אמנם יש דין אחר [נעשה] בשעת רוגז, שמשפט הוא מסתלק, ואז דנים האדם כפי מציאות עצמו בפרטי מעשיו, אם כן נמצא שהוא שורף העולם, וקטלת בני נשא עד לא מטא זמנייהו, שהרי זמן נתן לו מלמעלה. ועם כל זה אָמְרָה: לֹא פָעַלְתִּי אֲנִי, דהא דינא בעא, אלא שבקש הדין בעת שמשפט אינו בצדק, והיינו יש נספה בלא מִשְׁפָּט, אמנם הדין דין אמת, כדמסיק.

בשעתא דעבדו ישראל ית עגלא, ומיתו כל אינון אכלוסין, הוה מלאך המות אשתכח ביני נשי בגו משרייתא דישראל.

בשעתא דעבדו ישראל ית עגלא. שהרי היו טהורים [בני] חורין ממנו, כדכתיב (שמות לב, טז) חרות על הַלְחַת, חירות ממלאך המות (ויק"ד יח, ג), והם חטאו וחזרו לקדמותם, כאומרו (תהלים פב, ו) אֲנִי אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אָתָּם וּבְנֵי עֲלִיּוֹן כָּלְכֶם, וכן פירשו רבותינו ז"ל (עבודה זרה ה). אם כן כשעשו את העגל, פנים חדשות באו לכאן, וכיון שהשליטוהו מחדש נדבק במחנה ישראל. ועוד שעשה בהם המיתה ונתחזק בהם, וזהו שאמר ומיתו כל אינון אכלוסין. ולזה נתגבר בהם, והוה מלאך המות אשתכח ביני נשי גו משרייתא. ועם היות שהנשים לא חטאו בעגל, סוף סוף שאור עיסתן ראשונה גרמה, ועוד שאחזתו ביניהם כדפירשנו.

כיון דאסתכל משה, דהא מלאך המות אשתכח ביני נשי, ומשרייתא דישראל בינייהו, מיד כניש לכל גוברין לחודייהו, הדא הוא דכתיב (שמות לה, א) וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אילין גוברין דכניש לון ואפריש לון לחודייהו. ומלאך המות לא הוה מתפרש מגו נשין עד דאתוקם משכנא, דכתיב (שם מ, יח) וַיָּקָם מֹשֶׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן.

ומשרייתא דישראל בנייהו, ויכולים לחטא אם יסתכלו, ויבואו לידי סכנה על הדרך שפירשנו. מיד תקן, כניש לכל גוברין בלחודייהו, שיהיו מתעסקין בתורה במחנה לבדם, והנשים לבדם. וחשב משה רבינו ע"ה שיסתלק משם בראותו שאין לו כח להחטיאם, ועם כל זה מלאך המות לא הוה מתפרש מגו נשין, מפני התגבורת הגדול שהגבירוהו בחטאם בעגל.

ואם תאמר, ולמה לא תקן בשופרות, כדפירש ר' שמעון לעיל? ויש לומר, שלא נתן רשות למשה רבינו ע"ה במצוה לגלותה לישראל עד זמן דכתיב וְכִי תֵבֹאוּ מִלְחָמָה וכו'. שהפרשיות כולן נאמרו למשה רבינו ע"ה בסיני, והוא היה מגיד לישראל מעט מעט כאשר יוכלון שאת. ולזה לא היה יכול לקיים מצוה זו במעשה, עד שינתן לו רשות ללמדה לישראל.

עד דאתוקם משכנא, שנתקן מעשה העגל. כי המשכן היא השכינה, ושורה על ישראל, ובחטא העגל הגבירו הקליפה, ועם היות שנתכפר להם כאומרו סְלַחְתִּי, עם כל זה הפגם אינו מתרצה אלא הוא עומד למטה, ולכך היה מלאך המות בתוך מחניהם מפני חידוש המות, עד שנתקיים הקדושה בחזקה על ישראל ואז נתכפר מכל וכל, ואז לכבוד שכינה נדחה כל מות מביניהם.

ואפילו בשעתא דנשין הוו מתיין נדבה למשכנא, לא הוה מתעדי מביייהו, עד דחמא משה ויהב לגוברין עיטא דלא ייתון בחבורא חדא עמהון, ולא יתחזון עמהון אנפין באנפין, אלא לבתר כתפייהו.

ולא תאמר שמפני שהרכו זהב לעגל, היה אם כן ראוי שיתכפרו בהבאת הנדבה ועסק המצוה, לזה אמר ואפילו בשעתא דנשין הוו מתיין נדבה למשכנא שעסק המצוה היה ראוי שיתקן, או עסק מצוה היה ראוי שיסלקהו, ועם כל זה לא הספיק זה לא הוה מתעדי מביייהו.

עד דחמא משה שאפילו זה לא הועיל, יהב עיטא דלא ייתון וכו'. כדי שלא יבואו להסתכל בפני הנשים, ויסתבך השטן בזה, ויבא להשטין להם למעלה. הרי שאפילו בעסק מצוה יש כח לשטן להאחז בזה להשטין, וכל שכן בעסק המת ולוייתו שהוא פעולתו, ומתגבר יותר ויותר.

והנה, העצה היתה שיזהרו משני עניינים, כל אחת קשה מחברתה. האחד לא ייתון עמהון בחבורא, בערבוביא, שיהיו הנשים בין אנשים והאנשים בין הנשים, שזה קשה מן הכל מפני שיסתבך השטן באלו ואלו, וזהו שאמר דלא ייתון בחבורא חדא. השנית ולא יתחזון אנפין באנפין, המשל, שיקדמו האנשים ^[הרבה] יותר מדאי ויתאחרו הנשים, עד שימצא שהאנשים חוזרים והנשים באות, והם פנים אל פנים, וזהו שאמר ולא יתחזון אנפין באנפין, אלו שבים ואלו באים. וגם לא יקדמו הנשים ויהיו האנשים אחרי הנשים, שגם כן יבואו להרהור. אלא לבתר כתפייהו, האנשים מקדימין מעט, בענין שהנשים יבואו מיד מאחריהם.

הדא הוא דכתיב (שם לה, כב) וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים, ויביאו לא כתיב אלא וַיָּבֹאוּ (נ"א: עם הנשים לא כתיב אלא ע"ל), באורחא לא הוו עאלין אלא לבתר כתפייהו, בגין דמלאך המות לא אתפרש מביייהו עד דאתוקם משכנא.

הדא הוא דכתיב וַיָּבֵאוּ לֹא כְּתִיב, דהוה משמע ההבאה - שהוא משך כל הדרך - היה בערבוביא. אלא וַיָּבֵאוּ, כניסתם למקום מושב הממונים המופקדים לגבות הנדבה, שם נכנסו בערבוביא מפני דוחק המקום, אמנם בדרך הבאתם אלו לעצמן ואלו לעצמן.

ואי אפשר לפרש בטר כתפייהו האנשים אחר הנשים, שבפירוש פירש לעיל: אלא ישבוק לנשי בטר כתפוי. ואית דגרסי: עם הנשים לא כתיב אלא על, ולפי זה האנשים אחר הנשים, והוא שיבוש.

ואם תאמר, וכיון שהקדימו האנשים למה נכנסו בערבוביא? ויש לומר, מפני שהנשים מיד אחרי האנשים, וכיון שהגיעו אלו מיד הגיעו אלו אחריהם, והגביה אינה בבת אחת כהבאה, ולכך הזריזות מקדימות את האנשים שאינם זריזים כל כך.

תא חזי, לא אשתכח ביני נשי פחות משבע, ולא פחות מעשר, ובאורחא באתגליא. בשבע אשתכח ובעי דינא, בעשר אסטי לקטלא. ובגין דאשתכח בינייהו באורחא באתגליא, כתיב וַיָּבֵאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים.

והנה, לפי זה מלאך המות נמצא סתם בנשים אפילו בעמדם במחנה, ונמצא ביניהם גם כן בדרך, וכחו שתיים שהם ארבע: לא אשתכח ביני נשי במחניהם, פחות משבע לדין, ולא פחות מעשר להמית, וכדרך שקשה מהכל. שבמחנה בדרך נסתר, וכדרך בדרך נגלה, לאותם שיש להם עינים לראות. וזהו שאמר ובאורחא באתגליא, מפני שהחטא יותר מצוי.

בשבע - שהם שבעה מדרגות הקליפות - בעי דינא והיינו שמעורר עליו דין לייסרו. אמנם בעשר, שגם בני חיי ומזוני אתיין ממזלא, שעשר קליפות שולטות שהם שלש ראשונות. אסטי לקטלא, שגם יש לו כח להסטיין כנגד החיים.

ואם כן לא היה יכולת להנצל מהיותם עומדים כולם יחד בבית מושב גבאי הנדבה, אמנם בדרך שהוא יותר מסוכן מה שאפשר לתקוני תקן, וזהו שאמר ויביאו - שהוא הבאת הדרך - לא כתיב, אלא ויביאו - כניסתם אל מקום מושב הגבאים - שם באו אלו על אלו. וזהו שאמר ובגין דאשתכח בינייהו באורחא באתגליא - שהוא מסוכן יותר ושולט בגשם כיון שנתן לו רשות להגלות ולהתעבות כדפירשנו לעיל - לכך כתיב ויביאו, כדפירשנו לעיל: ויביאו לא כתיב. אמנם מה דלא אפשר לתקן, דהיינו ביאתם יחד, לא תקן כיון שלא היה מסוכן כל כך, ששם בדרך נסתר הוא נמצא, ואינו שולט בגוף כל כך.

אסתמרו כל ההוא יומא, כולהו חברייא, ואשתדלו באורייתא. פתח ר' שמעון ואמר (בראשית ז, א) וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֶּבֶה, האי קרא אוקימנא אבל תא חזי, וכי לא יכיל קודשא בריך הוא לנטרא ליה לנח באתר חד בעלמא, דיהא מבול בכל עלמא ולא יהא בההוא אתר, כמא דכתיב בגדעון (שופטים ו, מ) וַיְהִי חֹרֵב אֶל הַגִּזָּה לְבָדָה, או לנטרא ליה בארעא דישראל, דכתיב בה (יחזקאל כב, כד) לֹא גִשְׁמָה בַּיּוֹם זֶעַם, דלא נחתו עלה מי טופנא. אלא כיון דמחבלא נחית לעלמא, מאן דלא סגיר גרמיה ואשתכח קמיה באתגליא, אתחייב בנפשיה דאיהו קטיל גרמיה. מנא לן? מלוט, דכתיב (בראשית יט, יז) הַמָּלֵט עַל נַפְשֶׁךָ אֶל תִּבְיֹט אַחֲרֶיךָ, מאי טעמא אֶל תִּבְיֹט אַחֲרֶיךָ? בגין דמחבלא אזיל בטר כתפוי, ואי אהדר רישיה ואסתכל ביה אנפין באנפין

יכיל לנזקא ליה. ועל דא כתיב (שם ז, טז) וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ, דלא שליט עליה מלאך המות. ועד דהוו טמירין, מיתו תליסר גוברין במתא, אמר רבי שמעון: בריך רחמנא! דלא אסתכל בדיוקנייכו מלאך המות.

אסתמרו. היינו שנכנסו לחדר לעסוק בתורה, ושמא גם סגרו דלתות, כאומרו בא בַּחֲדָרֶיךָ וסָגַר דְּלֶתְךָ וכו' (ישעיה כו, כ).

והנה דבריו אלה יחרידו לבות בני אדם בלי ספק, שראוי לאדם להסתיר עצמו בזמן הַדְּבָר ולא יתעסקו בקבורת מתים ולא בביקור חולים, אלא יבא בחדריו ויסגור דלתותיו בעדו ויתעסק בתורה ויִסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ (איוב ג, כג).

ואומר אני, כי בזמן הזה שלא יעשו כן אלא ילכו ויתפזרו הכפרים בביטול תורה ותפלה, נמצאו שנים בבת אחת: נפש אבודה ועבירה עשויה, שהרי מתראים יותר ויותר בכפרים ובדרכים ומפרסמין עצמן. ומעולם לא נתפרסמו בני ישראל אל הַחֲצוֹנִים בזמן בריחתם, ואותם שנשטטו בחוקות הגוים ולמדו מעשיהם הֵבִיאוּ מנהג זה לעולם, ולא כך דרך התורה אלא כדפירש רבי שמעון, אלא שעתה לא ישמעו אלינו.

ואומר אני, שזה בזמן שהדבר יום או יומים יַעֲמֵד כמו שהיה כֵּאֵן, אמנם עתה שתעמוד הַדְּבָר בעונותינו זה כמה פעמים ראינו שלשה חדשים או ארבעה וכיוצא, ואם חס ושלום יחזיק האדם בדברים אלו וכיוצא, תִּבְאֵשׁ הארץ! והחולים רובם ימותו מֵאֵין דורש אותם, אדרבה, מצוה לשנס מתניו לבקר החולים ולקבור המתים, ושמר פְּתָאִים ה'.

ולא עדיפא דא ממים מגולים, שכמה גופי הלכות פירשו בהם בגמרא, ופירשו קצת המפרשים שאינם נמצאים בינינו. וכן שיבתא, שהוא רוח רעה, כדפירשו בגמרא, ששורה למי שמאכיל התינוק בלי נטילת ידים, ואינם נזכרים כלל וכמה עניינים אחרים, וכל כיוצא אמרו: מאן דקפד קפדינן ליה. ואין הקדוש ברוך הוא משליט בעולם אלא כדי מה שיכולים לסבול דעות בני אדם.

לכך כל אדם יזהר וישמר מהסתכל בפני נשים, וכן כמה גופי עבירות שהם גורמין הרעה, ואל היותר יִכְטֹחַ בְּשֵׁם ה' ויִשְׁעֶן בְּאַלְהֵיו. ואם רוצה לקיים דברי ר' שמעון - שהם דברי הנביא - לֹא עָמִי בֹא בַּחֲדָרֶיךָ וסָגַר דְּלֶתְךָ וכו', הרי טוב לו, טוב לנפשו! אמנם דברי השוטים המפרסמין עצמן בכפרים, ומתפזרין רגליהם למקום הדרכים, אלו ודאי מסתכנים יותר ויותר.

ומכלל הדברים אתה למד, שאין הַדְּבָר חולי דבק מעיפוש האויר ושינויו, כמו שאמרו הטבעיים ההולכים למראה עיניהם. ומדין התורה, אפשר למת ולחי לישן על מטה אחת, ואין בזה דבר. והכל תלוי דווקא בשעת שמלאך המות עובר לנגוף, שלא יפגע בו ויסתכל בדיוקנו להשטין עליו. ושמירת ענין זה אי אפשר אלא דווקא כל אחד בביתו, כי באסופת עם יבקש אחד מאותם הגזורים למיתה ולא ימצאנו, וירדוף אחריו אל הכפר או אל הבית אשר הוא עומד בו, ויפגע בחבירו ויגופנו. וכשיהיה כל אחד יחידי בביתו ובני ביתו, לא יכנס אל הבית ההוא, אלא דווקא לבקש היחידי ההוא שנגזר למיתה.

ואם תאמר, שהרי אנו רואים כמה וכמה הוכו פעם אחת במגפה וניצולו ועל צד הרוב הם ניצולים, וזה קשה למאד להאמין שיאמר הקדוש ברוך הוא: כיון שעשינו כבוד לפלוני שניצול מִדְּבָר שבא בזמן פלוני נכבדהו גם בזמן פלוני ולא ימות, שגזרת שמים מצד המעשים הוא בא. ולומר, שיעשה אָדָם פְּדִיגֵי הַיָּם (חבקוק א, יד) לאסוף מלאך המות כנפשו, חס ושלום! אלא גזורים הם כך וכך, ואם יוסיף עליהם מצד השטנתו, מַעֲט מְזַעֵר לא כִּבִּיר. ואם נאמר, שאין מלאך המות משטין עליהם מכיון שהשטין פעם אחת עליו וניצול מידו, גַּם זֶה הִבֵּל! כי צֹפֶה רָשָׁע לְצַדִּיק וּמִבְּקָשׁ כל יום לְהִמִּיתוֹ. וענין זה מחזיק סברת הטבעיים ודעתם בַּדְּבָר.

ואומר אני, שקרובה דעתם לדעת התורה, עתה בזמנינו זה שהדברים קרובים אל הטבע, ומדרך הטבע מלאך המות נכנס עם בני אדם בעסק זה, ופירשו בזה פרשת נח (דף סה, ב) בענין המבול: דהנהו מייא מלאך המות **אזיל בהו**, גם לדרך זה נאמר ששינוי האויר **מלאך המות** אזיל ביה. ואל הגוף הטבעי מדרך הטבע הוא נכנס בו, ואל חלושי הטבע יכול מלאך המות אליהם יותר הואיל ואתרע מזליהו, כדפירשו במסכת חגיגה (ה, א) במרים וכו'. ואל דרך הזה המורכב מדעת הרשב"י עליו השלום ודעת הטבעיים, יתורצו דברים הרבה שהם מתמיהין בענין זה.

ועתה נאמר, כי אם לא ילך אדם אל הים מִיָּמֵיו לא יגזר עליו הקדוש ברוך הוא שיטבע במים, אמנם יגזור עליו שימות מיתה אחרת הקרובה אל הטבע, שהקדוש ברוך הוא חפץ בטבע, ואינו חפץ בדברים הפך הטבע, וקשה בעיניו לדחותו משום סבה, כענין (שמואל א' טז, ב) עֲגֵלְתָּ בָּקָר וכו' והיכא דשכיח הזיקא שאני (פסחים ח, ב).

ומטעם זה אני אומר, שאותם שהם מורגלים בְּדָבָר והם ניצולים וחזקי המזג, יגזור עליהם הקדוש ברוך הוא מיתה בדרך אחרת. ולכך לא ימותו במגפה רק אותם הקרובים אל הענין ההוא, כמו הבאים מארצות רחוקים בשינויי אויר והילדים והילדות ומי שלא הורגל בה. ואלו, מהם בגזרת ה', ומהם מצד שליטת מלאך המות ופגיעתו בהם, ואלו נסתרו ניצולו, או אם ברחו למרחקי ארץ. ואותם שהם חזקי המזג לא ימותו, אלא אותם שנגזרו למיתה מיד הקדוש ברוך הוא ולא אתרע חזקתייהו בְּדָבָר ימותו במיתה אחרת, או במיתת הַדָּבָר עצמה אם ירצה הקדוש ברוך הוא להכניע המזל ואתרע מזליה מלמעלה.

וכל זה אני אומר לדרך הַדָּבָר הנהוג בזמנינו זה, שבני אדם חולים חולי כדרך החולים, ואין זה דרך הקדמון אלא מלאך המות פוגע בבני אדם כרגע וממיתם והיינו אומרו ועד דהוו טמירין מיתו וכו'. והקדוש ברוך הוא אינו מביא רעה לעולם אלא בדרך שיוכלו בני אדם לסובלה, ואין הקדוש ברוך הוא חפץ שתהיה נבלת המתים לְדָמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה באין קוֹבֵר, ואל המתעסק בהם יתבע שנתבע בנפשו. וכל כי הא לא אמר ר' שמעון מאן ד'לא' סגיר גרמיה ואשתכח קמיה באתגליא וכו', כדפירשנו.